

Myers - JDC - Brookdale Institute
מאירס - ג'וינט - מכון ברוקדייל

תמצית מחקר

כדי להקל על השיטוט במסמך זה, יש לפתוח את "סימניות (Bookmarks)"
על ידי לחיצה על הלשונית המתאימה או באמצעות הקשה על F6.

 **משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
החינוך הדרוזי והצ'רקסי**

 **מרכז אנגלברג לילדים ולנוער
מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל**

תמצית מחקר

איתור צרכים בקרב בני נוער דרוזים

מרים כהן-נבות ♦ אימאן עוואדיה ♦ וצ'סלב קונסטנטינוב

המחקר בוצע ביזומה ובשיתוף עם סאלח אלשייך, הממונה הארצי על החינוך הדרוזי והצ'רקסי, משרד החינוך

המחקר התאפשר בזכות אני סנדלר, וירג'יניה, ארצות הברית
The study was supported by Annie Sandler, Virginia, USA

תמ-06-25

תמצית מחקר

איתור צרכים בקרב בני נוער דרוזים

מרים כהן-נבות ♦ אימאן עוואדיה ♦ וצ'סלב קונסטנטינוב

המחקר בוצע ביוזמה ובשיתוף עם סאלח אלשייך, הממונה הארצי על החינוך הדרוזי והצ'רקסי, משרד החינוך

המחקר התאפשר בזכות אני סנדלר, וירג'יניה, ארצות הברית
The study was supported by Annie Sandler, Virginia, USA

מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל
מרכז אנגלברג לילדים ולנוער
ת"ד 3886
ירושלים 91037

טלפון : 02-6557400
פקס : 02-5612391

כתובת האינטרנט : www.jdc.org.il/brookdale

פרסומים נוספים של מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל בנושא זה

כהן-נבות, מ' ; עוואדיה, א'. 2006. איתור צרכים ותכנון שירותים לבני נוער בתמרה.
דמ-484-06

כהן-סטרבצ'ינסקי, פ' ; יורוביץ, ל'. 2004. תכנון אסטרטגי של שירותים ותכניות לבני נוער בעיר פתח תקווה: ממצאי מחקר והמלצות ליישום. דמ-439-04.

כהן-נבות, מ' (עורכת). 2004. השימוש במחקר לקידום ילדים ובני נוער ערבים בישראל. ספר הכנס.
פמ-58-04.

אבו-עסבה, ח' ; כהן-נבות, מ' ; עבדו, ב'. 2003. איתור צרכים של בני הנוער בנצרת. דמ-419-03.

אבו-עסבה, ח' (עורך). 2002. התמודדות בית-הספר הערבי מול האלימות: בין התיאוריה למעשה. משרד החינוך (המינהל הפדגוגי, שירות פסיכולוגי-ייעוצי) וג'וינט-מכון ברוקדייל (בערבית).

כהן-נבות, מ' ; אלנבוגן-פרנקוביץ, ש' ; ריינפלד, ת'. 2001. הנשירה הגלויה והסמויה בקרב בני הנוער.
דמ-381-01.

אבו-עסבה, ח' (עורך). 1998. ילדים ובני נוער ערבים בישראל - ממצב קיים לקראת סדר יום עתידי.
פמ-48-98.

להזמנת פרסומים נוספים ניתן לפנות למאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ת"ד 3886, גבעת הג'וינט, ירושלים 91037, טל': 02-6557400, פקס: 02-5612391, דואר אלקטרוני: brook@jdc.org.il

דברי תודה

ראשית, אנו רוצים להודות למר סאלח אלשייך, הממונה הארצי על החינוך הדרוזי והצירקסי, על גילוי היוזמה ושיתוף הפעולה לאורך כל שלבי המחקר. כמו כן אנו מודים לצוות ההיגוי שתמך בגיבוש המחקר בראשית צעדיו.

תודה למר חאתם עבד, מדריך הערכה ומחקר מטעם הממונה על החינוך הדרוזי, שהיה אמון על עבודת השדה במחקר, וביצע תפקיד זה ברמה מקצועית גבוהה.

אנו מודים לבני הנוער הרבים שהשתתפו בסקר ומסרו את המידע שמהווה את הבסיס למחקר. כמו כן, תודות למנהלי בתי-הספר אשר שיתוף הפעולה שלהם אפשר את עבודת השדה של המחקר.

תודה לגב' טלל דולב ולפרופ' ג'ק חביב ממאייירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, על הליווי לאורך כל שלבי המחקר ועל הסיוע בהכנת דוח המחקר. לבסוף, תודה לגב' ענת ברבריאן, על עריכת הדוח ולגב' לסלי קליינמן על ההפקה.

תוכן עניינים

1	מבוא ורקע	1
4	מטרת המחקר	4
4	שיטת המחקר	4
5	סיכום הממצאים על צורכי התלמידים	5
19	עמדות התלמידים לגבי שייכות, ציפיות לעתיד וסוגיות ערכיות	19
21	כיוונים להמשך פעולה	21
23	ביבליוגרפיה	23
24	נספח א: זכאות לבגרות בקרב בני 17 בשנת הלימודים תשס"ה	24
25	נספח ב: בניית המדדים המסכמים	25

רשימת תרשימים

- תרשים 1 : בני נוער שלא סיימו תיכון, בשנים תש"ס עד תשס"ה, לפי מגזר..... 2
- תרשים 2 : זכאים לתעודת בגרות מתוך כלל בני 17, בשנים תש"ס עד תשס"ה, לפי מגזר..... 3
- תרשים 3 : ציוני מיצ"ב של תלמידי כיתות ח', שנת תשס"ד, לפי קבוצות אוכלוסייה..... 4
- תרשים 4 : דיווח על היבטים מהחוויה הבית-ספרית, לפי קבוצות אוכלוסייה..... 6
- תרשים 5 : תלמידים שדיווחו על בעיות בבית הספר לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים..... 8
- תרשים 6 : תלמידים שמקבלים עזרה בלימודים ושהיו רוצים לקבל עזרה נוספת, לפי שכבת כיתה ואזור מגורים..... 8
- תרשים 7 : תלמידים שדיווחו כי אין להם מה לעשות אחרי שעות הלימודים, לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים..... 9
- תרשים 8 : תלמידים שמשתתפים בחוגים, ושהיו רוצים להשתתף בחוגים, לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים..... 10
- תרשים 9 : תלמידים שדיווחו על בעיות במיצועי שעות הפנאי, לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים ... 11
- תרשים 10 : בני נוער שעובדים ושהיו רוצים לעבוד, לפי מגדר ושכבת כיתה..... 12
- תרשים 11 : תלמידים שדיווחו על התנהגות אלימה לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים..... 13
- תרשים 12 : תלמידים שדיווחו על בעיות חברתיות לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים..... 14
- תרשים 13 : הערכת התלמידים את איכות חייהם, לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים..... 14
- תרשים 14 : תלמידים שדיווחו על סימפטומים נפשיים וגופניים, לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים..... 15
- תרשים 15 : תלמידים שדיווחו על קשיים בתקשורת עם ההורים, לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים..... 16
- תרשים 16 : תחומים שבהם התלמידים דיווחו על בעיות, לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים..... 17
- תרשים 17 : תלמידים שנפגשו עם איש מקצוע מאחד השירותים הקהילתיים, לפי מגדר..... 18
- תרשים 18 : תלמידים שנפגשו עם איש מקצוע מאחד השירותים הקהילתיים, לפי אזור מגורים..... 18
- תרשים 19 : תרומת השירות הצבאי בעיני הבנים הדרוזים, לפי אזור מגורים..... 21

1. מבוא ורקע

מחקר זה נולד מתוך דאגתם של קובעי מדיניות ושל אנשי מקצוע למצבם של בני הנוער הדרוזים בשנים האחרונות. התמורות הגדולות המתחוללות בחברה הדרוזית בישראל, במיוחד בתחום חברתי-תרבותי, משפיעות על רווחתם של בני הנוער ועל דפוסי התנהגותם. עם זאת, אוכלוסייה זו עדיין לא זכתה לתשומת לב מספקת של קובעי המדיניות ושל החוקרים, והמחסור במידע מהימן על צורכיה מקשה לתכנן בעבורה מערך שירותים, שיכול לתת מענה הולם לצרכים אלה. חשוב לתת לבני הנוער במה, שבה יוכלו להשמיע את קולם ולהביע את דעתם על נושאים משמעותיים בחייהם.

הממונה הארצי על החינוך הדרוזי והצ'רקסי במשרד החינוך, מר סאלח אלשייך, פנה למאייירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל ביוזמה לערוך סקר צרכים בקרב בני נוער דרוזים, שיסייע בגיבוש מדיניות לאומית לקידום בני הנוער הדרוזים ולקידום תהליכי תכנון כוללניים של השירותים ברמה המקומית.

האוכלוסייה הדרוזית

הדרוזים בישראל מונים כ-115 אלף נפש והם כ-2% מכלל האוכלוסייה וכ-8% מהאוכלוסייה הערבית. הם גרים ב-18 יישובים הנמצאים בשלושה אזורים גאוגרפיים: אזור הכרמל, הגליל והגולן. ב-12 יישובים הם מונים למעלה מ-95% מאוכלוסיית היישוב. האוכלוסייה הדרוזית צעירה יחסית, אחוז הילדים בני 0-17 הוא 39%. זה אחוז גבוה, יחסית לאוכלוסייה היהודית בישראל ונמוך יחסית לאוכלוסייה המוסלמית (25.6% ו-43% בהתאמה); (הלמ"ס, 2006).

מרבית האוכלוסייה הדרוזית נמצאת ברמה חברתית-כלכלית נמוכה, יחסית לכלל האוכלוסייה: היישובים שבהם גרה האוכלוסייה הדרוזית מדורגים באשכולות 3 ו-4 (מתוך 10), על פי הדירוג החברתי-כלכלי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס, 2006). הכפרים הדרוזיים גדלו מאוד בעשורים האחרונים, וכיום מושמעות טענות רבות כי התשתיות והשירותים הקיימים בהם אינם עונים על צורכיהם.

הדרוזים מופרים כעדה דתית בעלת ייחוד משל עצמה. לדרוזים ולערבים הישראלים לשון משותפת ורקע חברתי-תרבותי דומה. בקרב בני העדה ניתן למצוא עמדות שונות בנוגע לזהותם הלאומית: חלקם רואים את עצמם בראש ובראשונה דרוזים ואחרים - כחלק מהחברה הערבית (אלשייך, 1978; דנה, 2000).

הצעירים הדרוזים משרתים בצה"ל בשירות חובה, דבר המייחד אותם מיתר הצעירים הערבים בישראל. השירות בצבא משפיע מאוד על מהלך חייהם ועל החברה הדרוזית כולה. הוא פותח בפני הצעיר הדרוזי הן הזדמנויות לתעסוקה ולהכשרה מקצועית ולהשתלבות בחברה הישראלית והן חושף אותו לנורמות ולערכים מערביים, המאפיינים את הרוב היהודי והמתנגשים לפעמים עם הערכים המסורתיים של החיים בכפר.

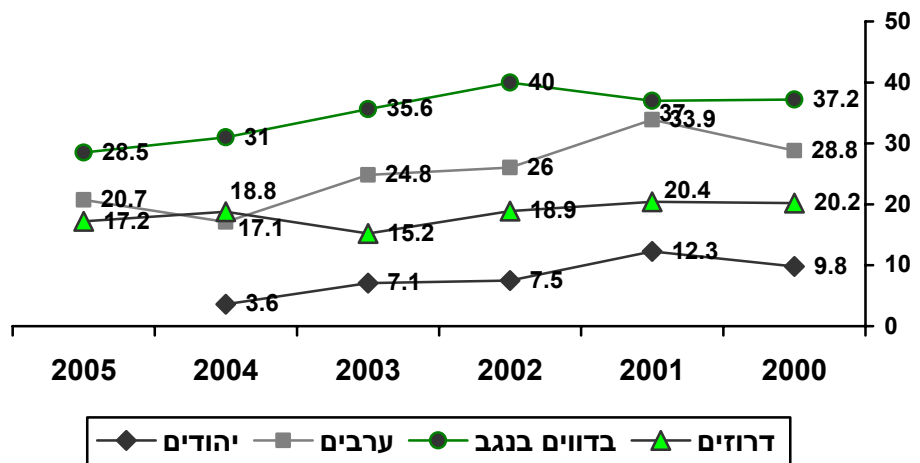

מערכת החינוך הדרוזית

מערכת החינוך הדרוזית היא מערכת נפרדת החל משנת 1977.¹ כיום לומדים בה 30,900 תלמידים בחינוך היסודי והעל-יסודי, ב-85 מוסדות חינוך, כולל במוסדות החינוך המיוחד, ב-18 יישובים באזורי הגליל, הכרמל והגולן. כ-3,000 תלמידים נוספים לומדים בבתי-ספר ביישובים מעורבים, וכמאה תלמידים בני 15-17 לומדים במסגרות חלופיות.

אחוז בני ה-17 שאינם לומדים, ולכן אינם מסיימים תיכון, ירד במשך השנים, כמו בקרב קבוצות אוכלוסייה אחרות בישראל (ר' תרשים 1). עם זאת, בשנת 2005 כ-17% מבני הנוער הדרוזי עדיין לא סיימו תיכון. אחוז זה נמוך במקצת מהאחוז במגזר הערבי (20.7%), אך עדיין גבוה בהרבה מהשיעור באוכלוסייה היהודית.

תרשים 1: בני נוער שלא סיימו תיכון, בשנים תש"ס עד תשס"ה, לפי מגזר (באחוזים)

מקור: נתוני בחינות בגרות – תשס"ה, משרד החינוך, מאי 2006

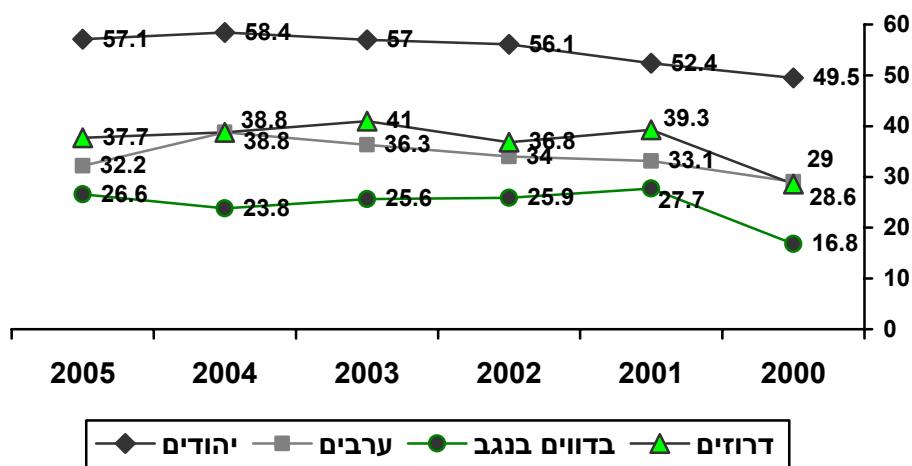
באופן כללי, הישגיהם הלימודיים של הדרוזים נמוכים מהישגיהם של היהודים, אך גבוהים מהישגיהם של הערבים ושל הבדווים. תרשים 2 מראה כי בשנת 2005 כ-38% מבני הנוער הדרוזי היו זכאים לתעודת בגרות. זאת, לעומת כ-57% מבני הנוער היהודים, כ-32% מבני הנוער הערבים וכ-27% מבני הנוער הבדווים. מעבר לכך, אחוז נמוך יותר מתוך הזכאים בקרב התלמידים הדרוזים השיגו תעודת בגרות העומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות. ב-2005 אחוז בני הנוער הדרוזים שהשיגו תעודת בגרות העומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות עמד על כ-28% לעומת כ-50% בקרב בני הנוער היהודים (ר' לוח א1 בנספח א).

בניסיון להתמודד עם הפערים הלימודיים, בשנת תשס"א יזם משרד החינוך את "תוכנית החומש לקידום מערכת החינוך הערבית והדרוזית". היא נועדה לצמצום אי השוויון בחינוך ולקידום הישגיהם

¹ הנתונים על מערכת החינוך הדרוזית כוללים גם תלמידים צירקסים.

הלימודיים של התלמידים הערבים והדרוזים. כמו כן, מאז שנת תשס"ג פועלת תוכנית אברט, המופעלת בשיתוף ג'וינט-ישראל ומשרד החינוך במערכת החינוך הדרוזית העל-יסודית. התוכנית נועדה לקידום הישגים לימודיים, בעיקר בבחינות בגרות, באמצעות תגבור לימודי והכשרת מנהלים ומורים (כהן-נבות ולבנדה, 2004).

תרשים 2: זכאים לתעודת בגרות מתוך כלל בני 17, בשנים תש"ס עד תשס"ה, לפי מגזר (באחוזים)

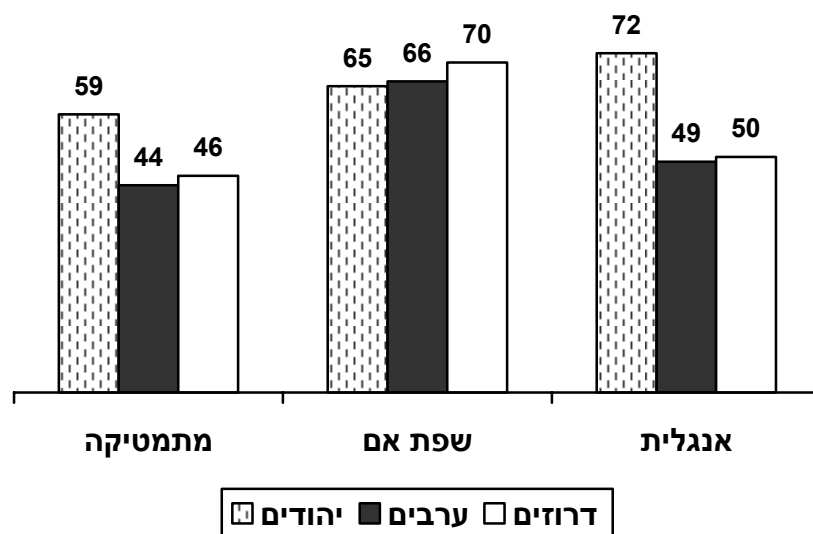

*מוצגים אחוזי הזכאות לבגרות לאחר מועד ב'

מקור: נתוני בחינות בגרות – תשס"ה, משרד החינוך, מאי 2006

מידע ממבחני המיצ"ב, המועברים מדי שנה בכמחצית מבת-הספר בישראל, מלמד על רמת ההישגים הלימודיים של תלמידי חטיבות הביניים (ר' תרשים 3). הממצאים משנת 2004 מלמדים כי הישגי התלמידים הדרוזים בתחום המתמטיקה והאנגלית נמוכים מהישגי התלמידים היהודים ודומים להישגי התלמידים הערבים. לעומת זאת, בתחום של שפת אם – הישגי התלמידים הדרוזים היו גבוהים יותר מהישגיהם של התלמידים באוכלוסיות האחרות. זה הישג משמעותי למערכת החינוך הדרוזית וראוי לבחון את סיבותיו.

תרשים 3: ציוני מיצ"ב של תלמידי כיתות ח', שנת תשס"ד, לפי קבוצות אוכלוסייה

מקור: ילדים בישראל, 2005

2. מטרת המחקר

מטרת המחקר היא לספק את המידע הנחוץ לעיצוב מדיניות ולפיתוח שירותים, כדי לענות טוב יותר על צורכי בני הנוער הדרוזים. המחקר בא ללמוד על צורכי בני הנוער כפי שהם נתפסים על ידם ולבסס תהליכי תכנון בנוגע למכלול התחומים המשמעותיים בחייהם.

המחקר מתמקד בסוגיות אלו:

- ♦ הצרכים של בני הנוער בתחומים משמעותיים בחייהם: לימודים, בילוי בשעות הפנאי, תחום חברתי ורגשי והיחסים עם ההורים ועוד
- ♦ היקפם של מצבי סיכון שונים בקרב בני הנוער
- ♦ היכרותם של בני הנוער עם השירותים הקהילתיים ומידת השימוש שהם עושים בהם
- ♦ האוריינטציה העתידית והערכית של בני הנוער לגבי הנושאים הרלוונטיים לבני נוער בכלל

3. שיטת המחקר

נערך סקר בקרב מדגם של 1,156 תלמידים בכל בתי-הספר העל-יסודיים שבפיקוח החינוך הדרוזי (19 בתי-ספר), ועוד בשני בתי-ספר ביישובים מעורבים שבהם אוכלוסייה דרוזית גדולה.² הוכן מדגם מייצג של תלמידים בכיתות ח', כמייצגי תלמידי חטיבות הביניים, ושל תלמידים בכיתות י"א, כמייצגי תלמידי

² בקרב תלמידי המדגם, רובם (85%) דרוזים, 9% - מוסלמים ו-6% נוצרים.

החטיבה העליונה. המדגם כלל 617 תלמידים מכיתות ח' ו-539 תלמידים מכיתות י"א. בנוסף לכך, רואיינו 64 בני נוער דרוזים הלומדים בארבע מסגרות חלופיות. המדגם שוקלל כדי לייצג נאמנה את אחוז התלמידים מבתי-הספר השונים. בסקר לא השתתפו בני נוער שנשרו ממערכת החינוך הפורמלית.³ משום כך, יש להביא בחשבון כי הנתונים אינם מתייחסים לכלל הנוער באוכלוסייה הדרוזית. מגבלה זו משמעותית יותר לגבי תלמידי כיתות י"א, מאשר לגבי תלמידי כיתות ח', כי מרב הנשירה מתרחשת לאחר כיתה ט'.

שבעים ואחד אחוזים מבני הנוער שהשתתפו בסקר מתגוררים בגליל, 15% - באזור הכרמל, ו-14% באזור רמת הגולן.

השאלון נבנה על סמך שאלונים שתוקפו והועברו לקבוצות גדולות של בני נוער במסגרת מחקר בין-לאומי שהתבצע מספר פעמים בישראל (מחקר ה-HBSC "התנהגויות סיכון בקרב תלמידי בית-ספר", הראל ואחרים, 2003) ובמסגרת מחקרים אחרים שהתבצעו על ידי מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל בשיתוף עיריית נצרת ועיריית תמרה (אבו-עסבה ואחרים, 2003; כהן-נבות ועוואדיה, 2006). הנתונים נאספו בשנת הלימודים תשס"ד (2003-2004). השאלונים הוכנו למילוי עצמי בשפה הערבית. הם הועברו באופן קבוצתי בבתי-הספר על ידי איש צוות המחקר מטעם משרד החינוך. הוא חזר לבתי-הספר פעם שנייה כדי להעביר את השאלון לתלמידים שנעדרו בעת ההעברה הקבוצתית הראשונה. לא נתקבלו סירובים למילוי השאלון.

4. סיכום הממצאים על צורכי התלמידים

בית-הספר

בית-הספר ממלא תפקיד משמעותי בחיי בני הנוער, הן כמסגרת עיסוק עיקרית והן כגורם המעניק להם הזדמנויות להתפתחות ולרכישת הכלים, החיוניים להתפתחותם בהמשך. כשנשאלו בני הנוער בשאלה פתוחה מהן הבעיות המטרידות אותם באופן אישי, בעיות בלימודים צוינו בשכיחות הגבוהה ביותר (שליש מכל התלמידים).

הסקר בחן את צורכי התלמידים בבית-הספר לגבי ממדים אלו:

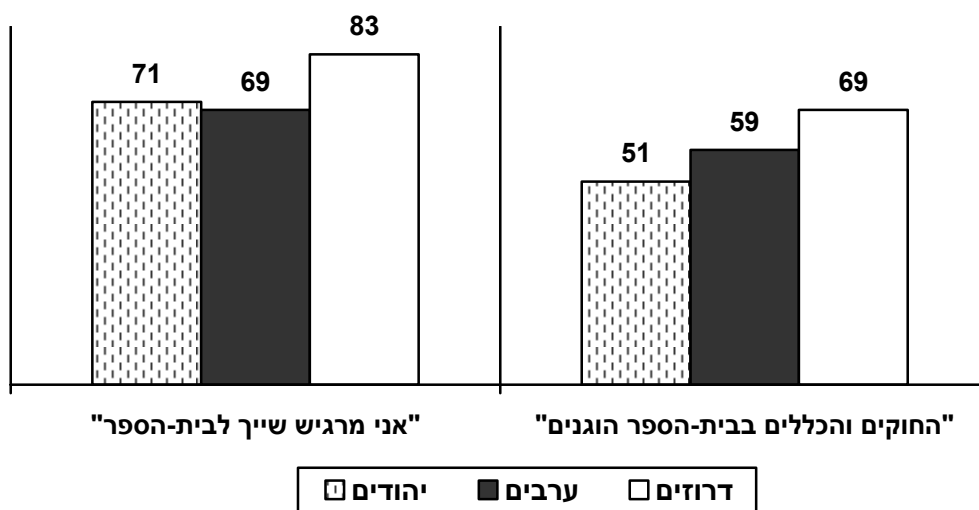
- ♦ החוויה הסובייקטיבית בבית-הספר, כפי שהיא מתבטאת בעמדות כלפי בית-הספר וכלפי היחסים עם המורים והתלמידים האחרים
  - ♦ הישגים לימודיים
  - ♦ נוכחות סדירה
- בנוסף לכך, נבדקו העזרה שמקבלים התלמידים ותפיסתם ביחס לאפשרויות התמיכה הנגישות עבורם.

---

³ במסגרת המחקר, התקיימו קבוצות מיקוד עם קבוצות נושרים.

החווייה הסובייקטיבית של התלמידים בבית-הספר משמעותית מאוד לרווחתם. יש תמימות דעים בקרב אנשי המקצוע כי היא עשויה להשפיע, לחיוב ולשלילה, על תפקודם הלימודי. התלמידים נשאלו האם הם מסכימים למספר היגדים לגבי חווייתם בבית-הספר. אנו מציינים את אחוז התלמידים שצינו שהם "מסכימים" או "מסכימים מאוד" עם כל היגד. ממצאי הסקר מלמדים כי רוב התלמידים הדרוזים מדווחים על חוויה חיובית בבית-הספר. לדוגמה, רובם ציינו שהם אוהבים או אוהבים מאוד את בית-הספר (81%), חשים שייכות (83%) ורובם גם מדווחים שהתלמידים בכיתה מקבלים אותם כפי שהם (90%). השוואה עם נתוני מחקר ה-HBSC מעלה כי התלמידים הדרוזים מביעים עמדות חיוביות יותר כלפי החוויה הבית-ספרית מאשר התלמידים הערבים בישראל, ובמידה אף רבה יותר מזו של התלמידים היהודים (מחקר HBSC משנת 2002, הראל ואחרים, 2003).⁴

תרשים 4: דיווח על היבטים מהחווייה הבית-ספרית, לפי קבוצות אוכלוסייה (באחוזים)

מקור לנתונים על הערבים והיהודים: מחקר HBSC, שנת 2002

התלמידים גם דיווחו שהמורים מתייחסים אליהם בצורה הוגנת (81%) ומתעניינים בהם כבני אדם (86%). עם זאת, חשוב לציין כי כשליש מהתלמידים (36%) דיווחו, שיש מורים שמדברים אליהם בצורה מעליבה. היבט נוסף שיכול להעיד על חוויית התלמידים בבית-הספר הוא שמיעוט משמעותי (23%) דיווחו שיש בבית-הספר מורים המשתמשים בענישה פיזית (מכות).⁵ כמעט בכל ההיבטים של החוויה

⁴ יש לציין כי סקר ה-HBSC נערך בקרב תלמידים בכיתות ו' עד י"ב, ואילו הסקר המדווח כאן נערך בקרב תלמידי כיתות ח' ו-י"א.

⁵ ניתן להשוות את הנתונים לדיווח התלמידים בסקרים שהתבצעו בנצרת ותמרה. הנתונים על הנוער בתמרה נאספו במסגרת סקר שהתבצע בשנה 2002 בקרב מדגם מייצג של תלמידי כיתות ז' עד י"ב, כולל תלמידי בתי-ספר חלופיים וכולל בני נוער נושרים בגילים אלה (כהן-נבות ועוואדיה, 2006). הנתונים על הנוער בנצרת נאספו במסגרת סקר שהתבצע בשנת 1999 בקרב מדגם מייצג של תלמידי בתי הספר הרגילים בשכבות ו', ט' ו-י"א (אבו-עסבה ואחרים, 2003). הממצאים מעידים כי שיעור התלמידים המדווחים על יחס שלילי מצד המורים (העלבה וענישה פיזית) דומה לזה שדווח בנצרת ונמוך מהשיעור שדווח על ידי התלמידים בתמרה.

הבית-ספרית, ובמיוחד בנושא של היחסים עם המורים, הערכתן של הבנות כלפי בית-הספר חיובית יותר מזו של הבנים.

התלמידים גם נשאלו על רמת ההישגים הלימודיים שלהם. אחד עשר אחוזים מהתלמידים דיווחו שעל פי רוב הציונים שלהם מתחת ל-65, ועוד 16% דיווחו שהציונים שלהם בדרך כלל מ-65 ועד 75. חשוב לזכור כי הציונים הם בדרך כלל יחסיים לרמת הדרישות בכל מוסד חינוכי, ואינם מבוססים בהכרח על סטנדרטים ארציים. מנתונים של משרד החינוך, שהובאו במבוא, המתבססים על מבחנים סטנדרטיים (מבחני בגרות ומיצ"ב), עולה שההישגים הלימודיים של התלמידים הדרושים עדיין נמוכים באופן משמעותי מהישגיהם של התלמידים היהודים בתחומים רבים (ר' תרשימים 2 ו-3 לעיל).

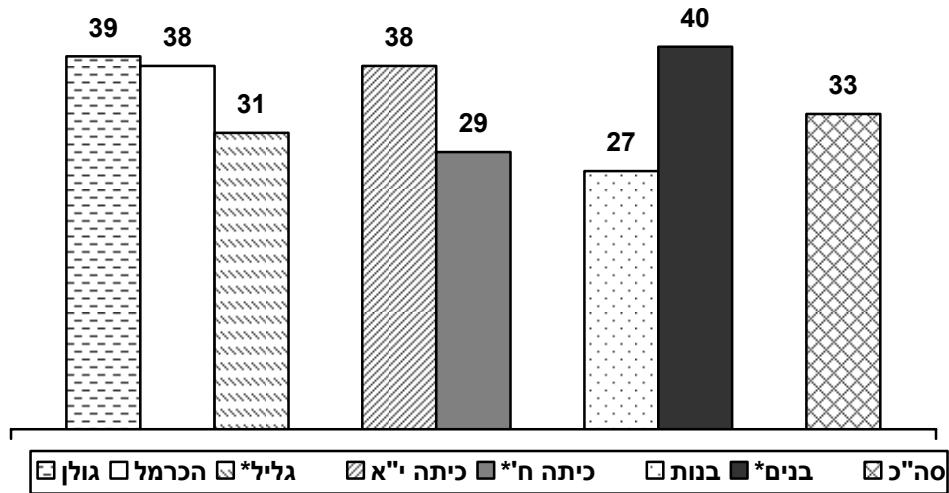
שליש מהתלמידים ציינו שהם מרגישים לחוצים בלימודים. כצפוי, תחושת הלחץ גבוהה יותר בקרב תלמידי כיתות י"א, כפי הנראה לקראת ההתמודדות ההולכת וקרבה עם בחינות הבגרות.

הישגים לימודיים מבוססים על תפקוד תקין בבית הספר, ובראש וראשונה – על נוכחות סדירה. עשרה אחוזים מהתלמידים אמרו שבחודש האחרון לפני הסקר הם נעדרו מהלימודים לימים שלמים, שלוש פעמים או יותר, ללא סיבה מוצדקת. זה אחוז נמוך יותר מאחוז הערבים שדיווחו על כך - 13% - ונמוך בהרבה מאחוז התלמידים היהודים שדיווחו על כך - 21% (מחקר HBSC משנת 2002).

כדי לבחון מהו אחוז התלמידים המתמודדים עם בעיה אחת לפחות בתחום הלימודים בבית-הספר נבנה מדד מסכם הכולל את מספר התלמידים שדיווחו על חוויה שלילית או על ציונים נמוכים, או על היעדרויות מרובות (ר' פירוט בנספח ב). כשליש מהתלמידים ציינו בעיה אחת לפחות מבין שלוש הבעיות שנמנו. מנתוני המדד המסכם ניתן גם ללמוד כי בעיות לימודיות רווחות יותר בקרב הבנים מאשר הבנות, בקרב תלמידי כיתות י"א, לעומת תלמידי כיתות ח' ובקרב תושבי אזור הכרמל והגולן, לעומת תושבי הגליל (ר' תרשים 5).

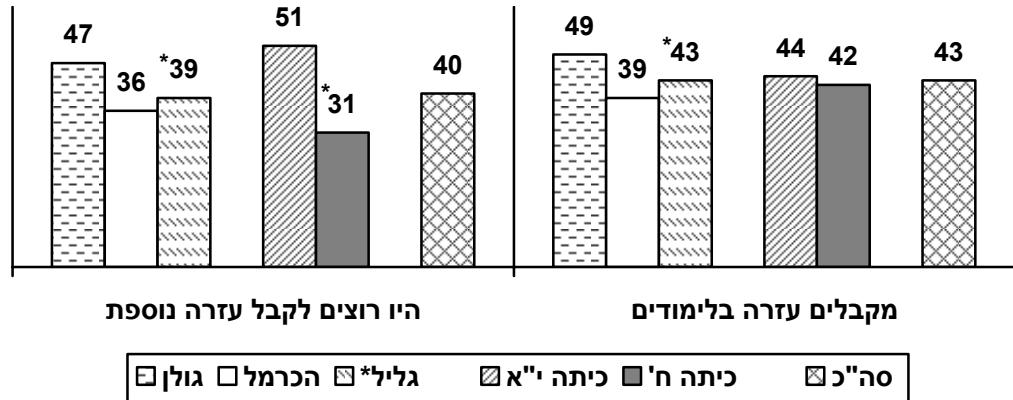
בתי-הספר בארץ פועלים בדרכים שונות כדי לסייע לתלמידים לשפר את הישגיהם, בין היתר, כאמור, בתמיכת תוכנית החומש ותוכנית אברט. ואמנם, רבים מהתלמידים - 43% - דיווחו שהם מקבלים עזרה בלימודים במסגרת בית-הספר, במשך יום הלימודים או אחרי שעות הלימודים. אחוז מקבלי העזרה דומה בקרב הבנים והבנות, ובקרב תלמידי כיתות ח' ו-י"א, אולם הוא גבוה יותר בקרב תלמידי הגולן מאשר בקרב תלמידי הגליל ואזור הכרמל (49% לעומת 43% ו-39%, בהתאמה). לתלמידים מקורות נוספים לעזרה לימודית: 32% מהתלמידים דיווחו שהם מקבלים עזרה מבני המשפחה, ותלמידים מעטים מממנים שיעורים פרטיים מכיסם. תלמידים רבים היו מעוניינים בעזרה נוספת: 40% מכלל התלמידים ו-50% מתלמידי כיתות י"א. המקצועות העיקריים שבהם זקוקים התלמידים לעזרה הם מתמטיקה ואנגלית. רוב התלמידים מעדיפים לקבל עזרה מקצועית במסגרת בית-הספר, יותר מאשר מסטודנטים, מבני משפחה או מחברים.

תרשים 5: תלמידים שדיווחו על בעיות בבית הספר¹ לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים (באחוזים)

¹ על פי המדד המסכם
P<0.05 *

תרשים 6: תלמידים שמקבלים עזרה בלימודים ושהיו רוצים לקבל עזרה נוספת, לפי שכבת כיתה ואזור מגורים (באחוזים)

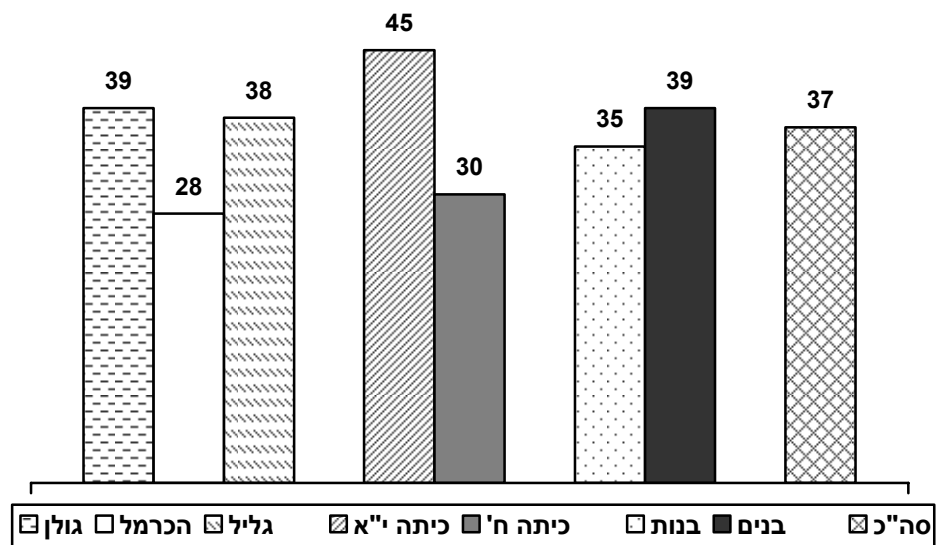
p<0.05*

בנוסף לסיוע בלימודים, גם חשוב שתהיה לתלמידים תחושה שיש להם "כתובת" מבין סגל בית-הספר – מישהו שניתן לפנות אליו במקרה הצורך. ואכן, כמעט כל התלמידים בבתי-הספר הדרוזיים (87%) ציינו כי בצוות בית-הספר יש מישהו שאפשר לפנות אליו בנושאים הקשורים ללימודים. אחוז קטן יותר מהתלמידים (59%) דיווחו שיש להם למי לפנות בנושאים שאינם קשורים ללימודים. אחוז זה נמוך יותר בקרב הבנים – לעומת הבנות, נמוך יותר בקרב תלמידי כיתות י"א, לעומת תלמידי כיתות ח', ונמוך יותר בקרב תושבי אזור הגולן לעומת תושבי הגליל ואזור הכרמל.

פעילות הפנאי וחינוך בלתי-פורמלי

התלמידים ציינו כי העדר מסגרות לבילוי ולפנאי היא אחת הבעיות העיקריות שלהם. נושא זה נבחן מהיבטים שונים: דיווח התלמידים כי חסרים להם פעילות פנאי ומקומות לבילוי מחוץ לבית; ההשתתפות בחוגים בפעילות קבוצתית מאורגנת והמחסומים להשתתפות רבה יותר. מהממצאים עולה, כי יותר משליש מהתלמידים (37%) דיווחו שלעתים קרובות או תמיד אין להם מה לעשות לאחר שעות הלימודים ומשעמם להם. אחוז התלמידים שדיווחו על שעמום גבוה מעט יותר בקרב הבנים, בקרב תלמידי כיתות י"א, ובקרב תושבי הגליל והגולן.

תרשים 7: תלמידים שדיווחו כי אין להם מה לעשות אחרי שעות הלימודים*, לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים (באחוזים)

* מי שצינו שלעתים קרובות או תמיד "אין מה לעשות אחרי שעות הלימודים ומשעמם"

התלמידים נשאלו אם יש מקומות מחוץ לבית שבהם ניתן לבלות בצורה נוחה עם החברים. ארבעים ואחד אחוזים מהתלמידים השיבו בשלילה, יותר בנות מבנים (49% לעומת 31%) ויותר באזור הגליל (46%) מאשר באזור הכרמל או בגולן (24%-ו-35%, בהתאמה).

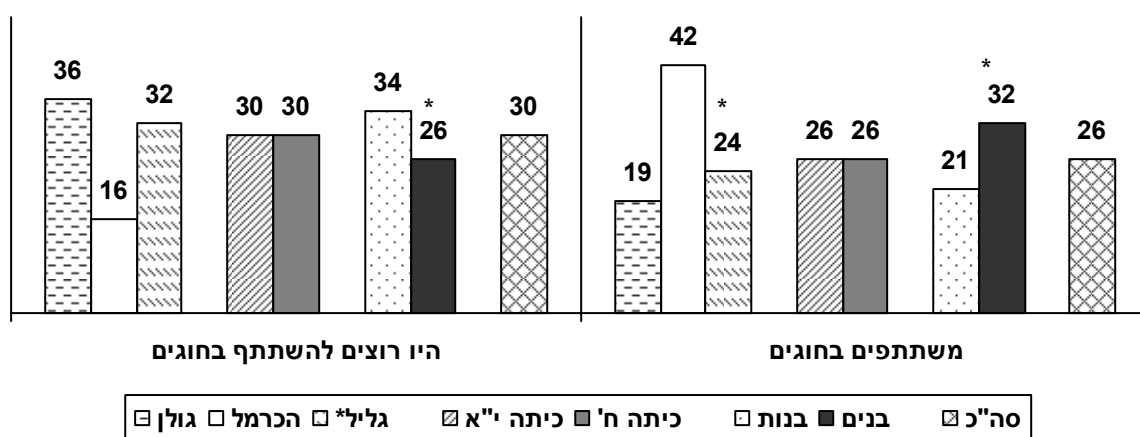
חוגים ופעילות קבוצתית מאורגנת מהווים מסגרות חשובות למתן הזדמנויות משמעותיות לניצול שעות הפנאי של הנוער. מעבר להנאה שבפעילות עצמה, שירותים אלה מאפשרים לבני הנוער לממש כישורים ונטיות אישיות, שאינם באים לידי ביטוי מלא בבית-הספר או במסגרות החיים האחרות, לחוות התנסויות התורמות להתפתחותם האישית והחברתית, ולהשלים פערים לימודיים (דרך פעילות שתורמת לכישורים לימודיים ולידע). בחודש שלפני הסקר רק כרבע (26%) מהתלמידים הדרושים השתתפו בשעות שלאחר הלימודים בחוגים או בפעילויות קבוצתיות מאורגנות. שיעור זה נמוך מהשיעור שנצטרך ותמרה (48%-ו-35%, בהתאמה). החוגים והפעילויות הנפוצות ביותר הם ספורט, מחשבים וטיוולים. הבנים

משתתפים בחוגים יותר מאשר הבנות, ותלמידי אזור הכרמל משתתפים בחוגים הרבה יותר מאשר תלמידי הגליל והגולן (רי תרשים 6).

תדירות ההשתתפות בחוגים היא בדרך כלל פעם בשבוע או יותר. רוב משתתפי החוגים (85%) מרוצים ורובם גם מעריכים באופן חיובי את ארגון החוגים, את יחס הצוות, את היחסים בין בני הנוער המשתתפים, ואת תרומת החוגים בתחומים שונים.

תרשים 8: תלמידים שמשתתפים בחוגים¹, ושהיו רוצים להשתתף בחוגים², לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים (באחוזים)

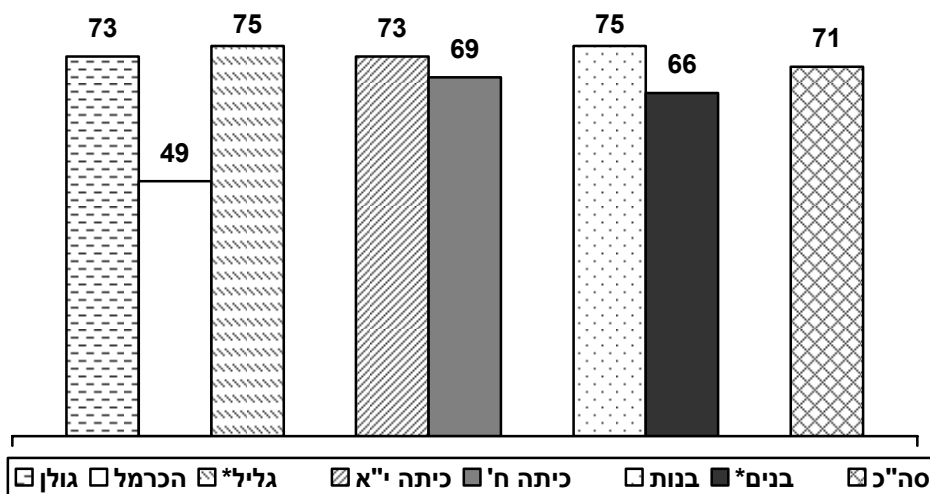
¹ אחוז התלמידים שדיווחו על השתתפות בחודש האחרון לפני הסקר
² תלמידים שהיו מעוניינים להשתתף בחוגים, אך אינם עושים זאת היום
 p<0.05*

רבים מבני הנוער שכיום אינם משתתפים במסגרות הפנאי הביעו רצון לעשות זאת. שלושים אחוזים מהתלמידים דיווחו כי אינם משתתפים בחוגים, אך מעוניינים בכך. רצון זה בולט במיוחד בקרב הבנות. כשנשאלו התלמידים מדוע אינם משתתפים בחוגים, התקבלה תמונה מורכבת: כמחציתם (48%) טוענים שהחוגים הקיימים אינם מעניינים אותם. רבים מהתלמידים (63%) ציינו שהמחסום לשימוש נובע מאילוצים הקשורים לזמן: אין להם מספיק זמן להגיע לחוגים, או שהשעות שבהן מתקיימים החוגים אינן נוחות להם. בנוסף לכך, מעל למחצית התלמידים (54%) ציינו שהחוגים אינם נגישים להם: החוגים יקרים מדי, או רחוקים מדי או שאין חוגים עבורם, למיטב ידיעתם. רק מיעוט מהתלמידים ציינו מחסומים אחרים, כגון חוגים משותפים לבנים ולבנות (14%) או שהמשפחה לא מרשה זאת (10%). רוב התלמידים תומכים בקיום חוגים משותפים לבנים ולבנות, בקיום חוגים ופעילויות בבית-הספר ובשכונה וגם שבני הנוער עצמם ינחו פעילויות. כמחצית מהתלמידים (בעיקר הבנים) מעדיפים לקיים פעילויות בשעות הערב, ורק רבע – מיד אחרי סיום הלימודים.

גם תנועות הנוער יכולות לספק הזדמנויות חשובות לחינוך בלתי פורמלי. כעשירית מהתלמידים חברי תנועות הנוער. אחוזים אלה גבוהים בקרב הבנים, תלמידי כיתות י"א ובקרב תלמידים מאזור חיפה. ראוי לציין, ש-40% מתוך אלה, שאינם חברי תנועות הנוער כיום, מעוניינים להצטרף אליהן.

נבנה מדד מסכם לאי מיצוי שעות הפנאי, המורכב ממספר פריטים: בדרך כלל משעמם אחרי הלימודים; דיווח התלמידים כי אין מקומות נוחים לבילוי עם הידידים מחוץ לבית; העדר השתתפות בחוג או בפעילות מאורגנת – על אף רצון בכך (ר' פירוט בנספח ב).⁶ על פי המדד המסכם, לרוב התלמידים (71%) יש בעיה אחת לפחות בתחום זה. היקף הבעיות בתחום הפנאי גדול יותר בקרב הבנות ובקרב תושבי הגליל והגולן (ר' תרשים 9).

תרשים 9: תלמידים שדיווחו על בעיות במיצוי שעות הפנאי, לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים¹ (באחוזים)

¹ על פי המדד המסכם
p<0.05*

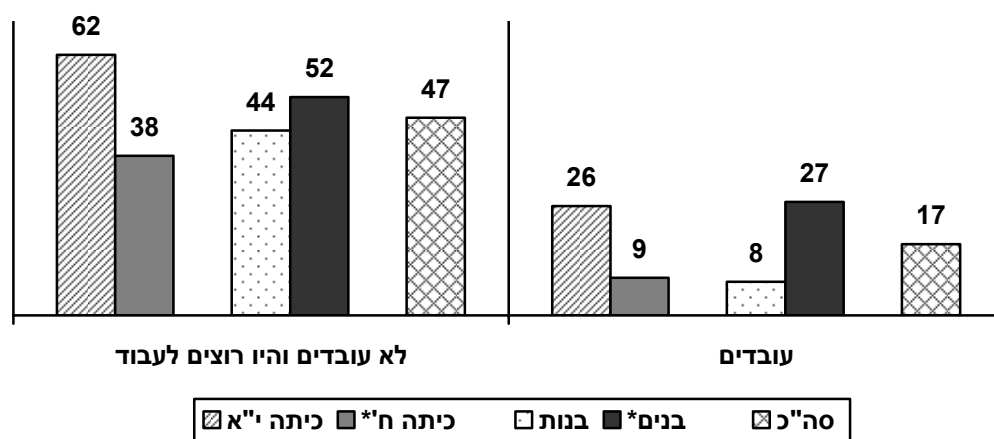
ככלל, מהממצאים על חינוך בלתי פורמלי ועל פעילות פנאי עולה שרבים מהתלמידים אינם משתתפים בתוכניות לחינוך בלתי פורמלי או במסגרות שהיו יכולות להעשיר את עולם הפנאי שלהם. רבים מהתלמידים חשים שחסרה להם אפשרות לניצול הפנאי בצורה משמעותית והם מעוניינים במסגרת קבוצתית. ואכן, כשנשאלו התלמידים "מה לדעתך צריך לעשות על מנת לשפר את מצבם של בני הנוער בכפר שלך?" התשובה השכיחה ביותר (שליש) הייתה - הקמת מסגרות ומתקנים לפעילות פנאי.

⁶ יש לשים לב, כי מדד זה כולל שני היבטים המתייחסים לבעיות בשימוש בשירותי קהילה – אי השתתפות בחוגים, על אף הרצון בכך, והיעדר מקומות לבילוי. זאת, מתוך הנחה כי שירותים אלה מהווים תנאים נורמטיביים להתפתחותם של בני נוער.

עבודה

שבעה עשר אחוזים מהתלמידים הדרוזים עובדים בשכר או בעסק משפחתי. היקף העבודה גבוה יותר בקרב הבנים ובקרב תלמידי כיתות י"א, ובקרב תושבי אזורי הכרמל והגולן, לעומת תושבי אזור הגליל. רוב התלמידים שעובדים (73%) עושים זאת בחופשות או בעבודות מזדמנות, ורק מיעוטם (27%) עובדים בעבודה קבועה, בעיקר בתחום מכירות ושירותים.

תרשים 10: בני נוער שעובדים ושהיו רוצים לעבוד, לפי מגדר ושכבת כיתה (באחוזים)

$p < 0.05^*$

רוב התלמידים העובדים (81%) מרוצים מעבודתם, ועל פי רוב הם עובדים כדי להשיג יעדים אישיים: כסף לצרכים האישיים (36%) או הנאה מעבודה (29%). רק 21% מהתלמידים שעובדים ציינו שהם עושים זאת כדי לעזור בפרנסת המשפחה.

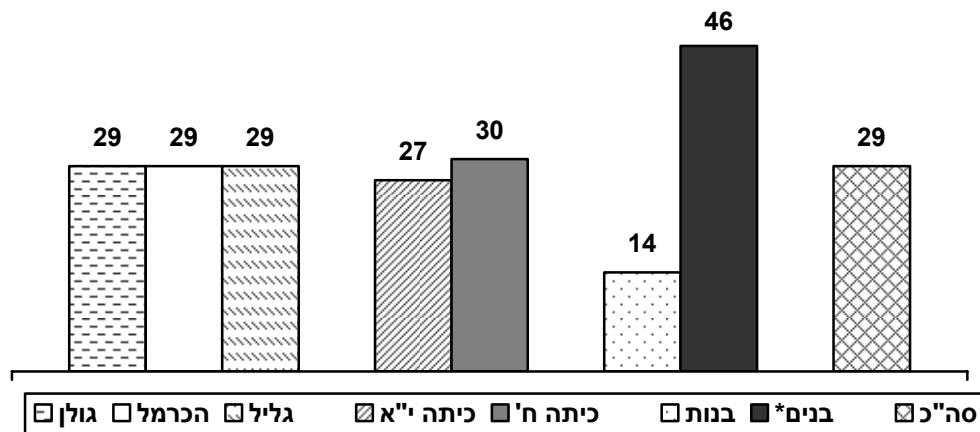
חשוב לציין, כי כמחצית מהתלמידים (47%), שאינם עובדים כיום, היו רוצים לעבוד. הסיבה העיקרית שציינו תלמידים אלה לכך שאינם עובדים היא עומס לימודים. עשרים ושניים אחוז מהבנים שהיו רוצים לעבוד ציינו שלא מצאו עבודה ו-17% מהבנות שהיו רוצות לעבוד ציינו שהוריהן לא מרשים להן.

אלימות

בעיה נוספת שמטרידה מאוד את בני הנוער הדרוזים היא האלימות. בעיה זו מדאיגה גם אנשי מקצוע ואנשי ציבור דרוזים. כמו באוכלוסיות אחרות בישראל, גם בקרב התלמידים הדרוזים תופעת האלימות נפוצה. למשל, רבים מהתלמידים (35%) דיווחו שבמהלך שנת הלימודים הם עצמם הציקו למישהו בתחום בית-הספר. אלימות בבית-הספר גם משפיעה בהכרח על המתרחש שם. אחוז התלמידים הדרוזים שדיווחו על השתתפות בהצקות או בהטרדות דומה לזה המדווח על ידי תלמידים ערבים ויהודים – 35% ו-38%, בהתאמה (לפי מחקר HBSC משנת 2002). בנוסף לכך, 12% מכלל התלמידים

וכ-25% מהבנים דיווחו כי נשאו נשק בחודש האחרון לפני הסקר; פחות מהתלמידים הערבים (17%) ויותר מהתלמידים היהודים (9%).

תרשים 11: תלמידים שדיווחו על התנהגות אלימה* לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים (באחוזים)

* על פי המדד המסכם

המדד המסכם בנושא התנהגות אלימה כולל את התלמידים שדיווחו על התנהגות אלימה על פי אחד מפריטים אלה לפחות:

- ♦ השתתפות תדירה בהצקה (לפחות פעם בשבוע), בתחום בית-הספר או מחוצה לו - 9%
- ♦ השתתפות בקטטות (לפחות 3 פעמים במהלך השנה) - 21%
- ♦ נשיאת נשק (בחודש האחרון) - 12%

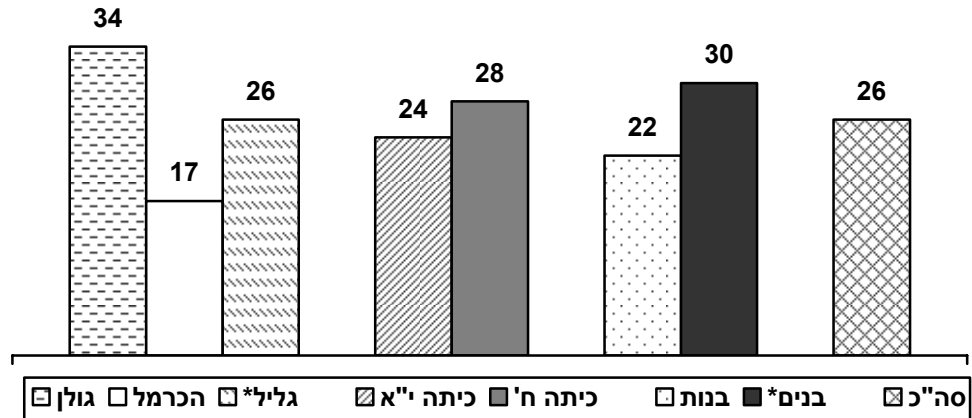
על פי מדד זה יש ל-29% מהתלמידים לפחות בעיה אחת בתחום זה. התנהגות אלימה נפוצה הרבה יותר בקרב הבנים, לעומת הבנות - אך אין הבדלים בין תלמידי כיתות ח' או י"א, או בין תושבי האזורים השונים.

מצב חברתי

טיב היחסים עם קבוצת השווים משמעותי גם הוא לרווחתם של בני הנוער. בני הנוער נשאלו על קיומן של בעיות שונות בתחום החברתי. בנינו מדד מסכם (ר' פירוט בנספח ב) הכולל דיווח של התלמידים על פריטים אלו:

- ♦ חסרים חברים - 12%
  - ♦ בדרך כלל אין עם מי לבלות כשרוצים - 8%
  - ♦ קרה פעם בשבוע או יותר שתלמידים אחרים לא רצו להיות אתו והוא נשאר לבד (לפחות פעם בשבוע) - 6%
  - ♦ קורבן להצקות בשטח בית-הספר או מחוצה לו (לפחות פעם בשבוע) - 10%
- מהנתונים עולה כי 25% מהתלמידים ציינו בעיה אחת לפחות בתחום החברתי - יותר בנים מאשר בנות, פחות באזור הכרמל ויותר באזור הגולן.

תרשים 12: תלמידים שדיווחו על בעיות חברתיות¹ לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים (באחוזים)

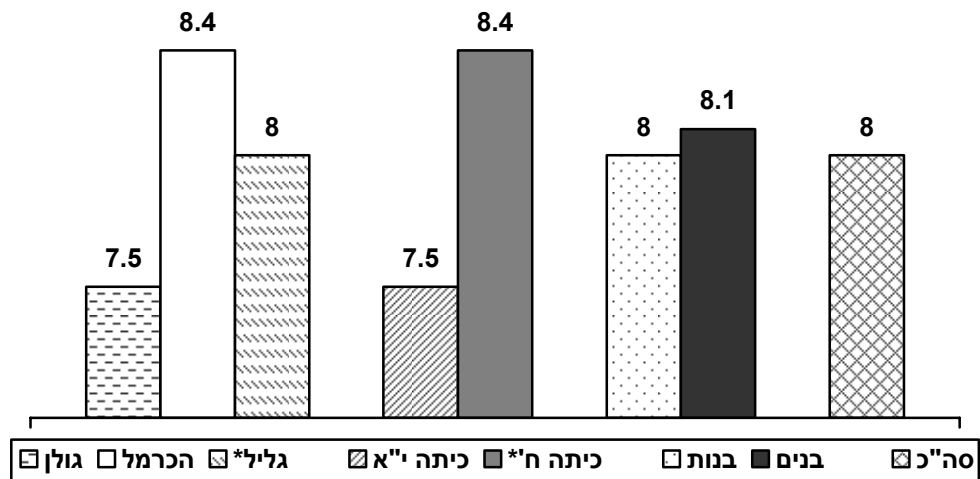

¹ על פי המדד המסכם
* p<0.05

מצב רגשי

התלמידים נתבקשו לדרג את הערכתם לגבי איכות חייהם באופן כללי בסולם מ-0 - "החיים הגרועים ביותר" עד 10 - "החיים הטובים ביותר". הציון הממוצע שהתקבל הוא 8.0. ציון זה גבוה בכיתה ח' לעומת כיתה י"א ובאזור הכרמל לעומת אזור הגליל והגולן. לצורך ההשוואה, תלמידים ערבים נתנו ציון ממוצע של 7.6 (מחקר HBSC משנת 2002).

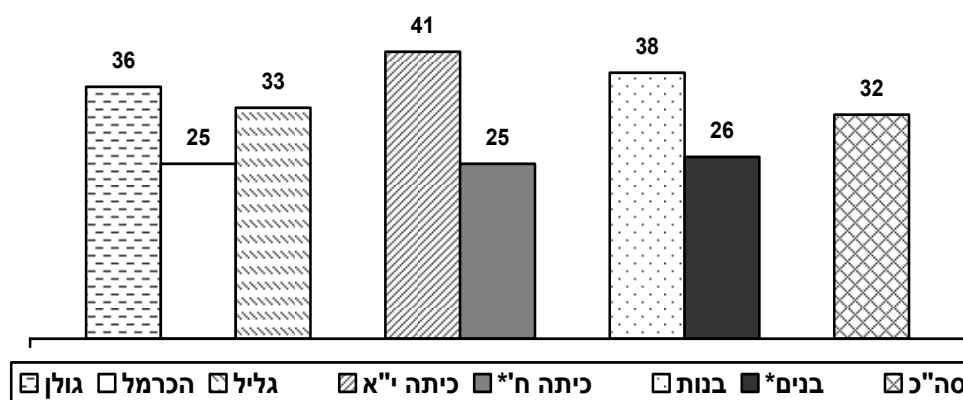
תרשים 13: הערכת התלמידים את איכות חייהם, לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים (ציון ממוצע, בסולם בין 0 ל-10)

* p<0.05

כמו כן, רובם המכריע של התלמידים (87%) ציינו שהם מרגישים בטוחים ביכולתם ובכשרונותיהם. עם זאת, חלק משמעותי מהתלמידים סובלים מסימפטומים נפשיים וגופניים חריפים. ארבעה עשר אחוזים מהתלמידים דיווחו שיש להם מצב רוח רע כמעט כל יום. ל-18% קשיים להירדם כמעט כל יום, ל-15% כאבי ראש, ול-6% כאבי בטן. מדד מסכם הכולל פריטים אלה מלמד כי שליש מהתלמידים (32%) סובלים מלפחות אחת מבעיות אלו. בעיות אלו נפוצות יותר בקרב הבנות, ובקרב תלמידי כיתות י"א (ר' תרשים 14).

תרשים 14: תלמידים שדיווחו על סימפטומים נפשיים וגופניים¹, לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים (באחוזים)

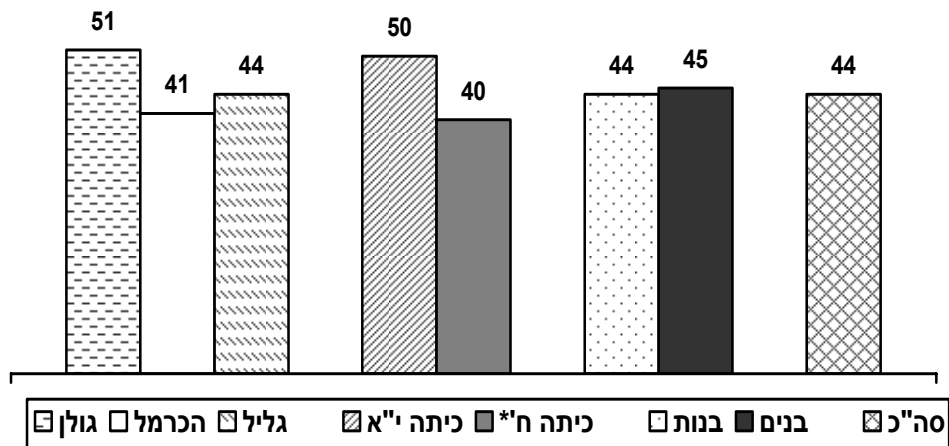
¹ על פי המדד המסכם
p<0.05*

יחסים עם ההורים

השינויים החברתיים המשמעותיים העוברים על החברה הדרוזית הולידו את החשש כי "פערי הדורות" במשפחות הדרוזיות הולכים ומתעצמים. כחמישית מהתלמידים (21%) ציינו שהוריהם אינם מבינים מה מטריד אותם. בין רבע לשליש מהתלמידים דיווחו על חילוקי דעות רבים עם הוריהם בנוגע לכל אחד ממגוון נושאים, ולרבע מהתלמידים (23%) חילוקי דעות רבים עם ההורים על שישה נושאים או יותר. הנושאים שצוינו הם אלו: ציונים בבית-הספר, השתתפות בעבודות הבית, שעות החזרה הביתה ושמירה על הדת. עם זאת, רובם המכריע של התלמידים הדרוזים ציינו כי קל להם לשוחח עם האב (88%) ועם האם (95%). זה שיעור גבוה יותר מהשיעור בקרב בני הנוער הערבים והיהודים (על פי מחקר HBSC, 2002).

המדד המסכם על הקשיים ביחסים עם ההורים (ר' פירוט בנספח ב) מלמד כי 44% מהתלמידים דיווחו על בעיה אחת לפחות בתחום זה. קשיים עם ההורים צוינו יותר על ידי תלמידי כיתות י"א מאשר על ידי תלמידי כיתות ח', ויותר על ידי תלמידי הגולן, מאשר על ידי תושבי האזורים האחרים.

תרשים 15: תלמידים שדיווחו על קשיים בתקשורת עם ההורים¹ לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים (באחוזים)

¹ על פי המדד המסכם
 $p < 0.05^*$

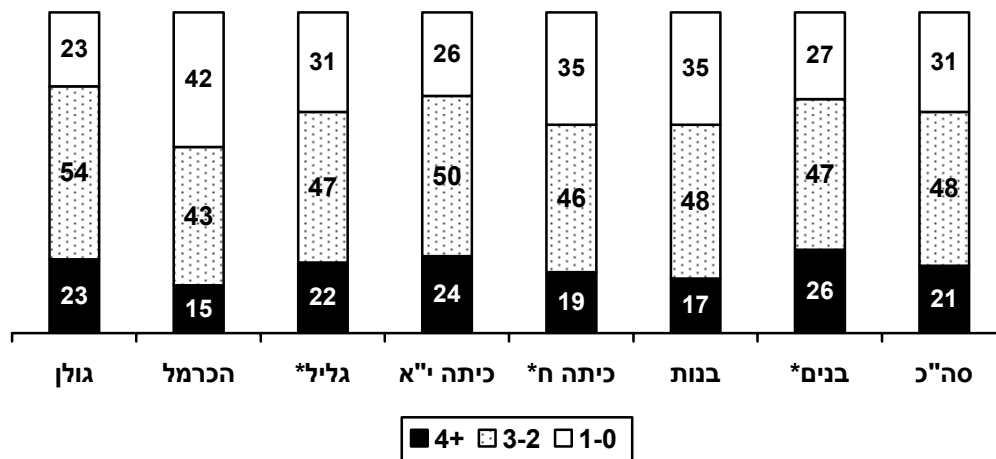
גם נושאים נוספים נבדקו לגבי היחסים עם ההורים. רבע מהתלמידים דיווחו שלעתים קרובות (או תמיד) הוריהם עסוקים מדי מכדי להתפנות אליהם: אחוז המדווחים כך גבוה יותר בקרב תלמידי כיתות ח'. לעומת זאת, כמעט כולם חשים כי ההורים מעודדים אותם להצליח בלימודים.

מכלול הבעיות לפי הדיווחים של בני הנוער: מדד מסכם

עד כאן סקרנו את צורכי בני הנוער בתחומים העיקריים ובחנו את המדדים האומדים את היקף הבעיות בכל תחום: הלימודים בבית-הספר, פנאי, התנהגות אלימה, חיי החברה, התחום הרגשי ויחסים עם ההורים. כעת נציג את היקף התלמידים שדיווחו על בעיות בכלל התחומים. רק תלמידים מעטים (8%) לא דיווחו על אף לא בעיה אחת. כלומר, כמעט כל התלמידים מתמודדים עם בעיה כלשהי או עם אתגר בתחום אחד לפחות. לכשליש מהתלמידים (23%) יש בעיה בתחום אחד, לכמחציתם (48%) בעיות ב-2 או ב-3 תחומים ול-21% מהתלמידים בעיות ב-4 עד 6 תחומים.

לבנים יש בעיות ביותר תחומים לעומת בנות (מספר ממוצע של תחומים הוא 2.5 לעומת 2.1 אצל הבנות), וכך גם לתלמידי כיתות ח"א לעומת תלמידי כיתות ח' (2.5 לעומת 2.2). לתלמידי אזור הכרמל יש בעיות בפחות תחומים מאשר לתלמידי הגליל והגולן (2.0 לעומת 2.4 ו-2.6).

תרשים 16: תחומים שבהם התלמידים דיווחו על בעיות*, לפי מגדר, שכבת כיתה ואזור מגורים¹
(באחוזים)

¹ על פי המדד המסכם
p<0.05*

השימוש בשירותים

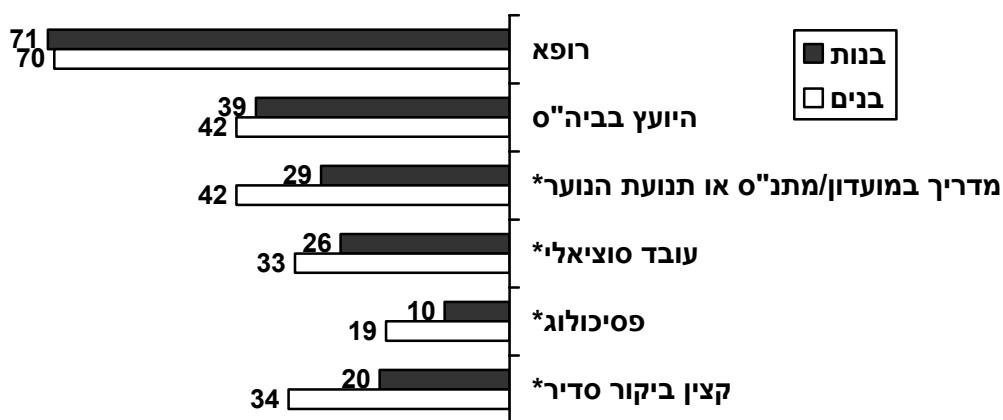
הפרויקט הנוכחי נועד לשמש בסיס לפיתוח שירותים שישרתו טוב יותר את בני הנוער במכלול הצרכים והאתגרים העומדים בפניהם. לכן עולה גם צורך לקבל תמונת מצב על השימוש הנעשה היום בשירותי הקהילה, המופקדים על הטיפול בהם. התלמידים נשאלו על היכרותם עם השירותים לנוער הפועלים ביישוב ועל השימוש שלהם בשירותים אלה. מנתוני הסקר עולה כי מרבית בני הנוער מודעים לקיומם של השירותים השונים המטפלים בבני נוער וכי מרביתם גם נפגשו עם איש מקצוע מאחד השירותים, במיוחד מהשירותים "האוניברסליים", המיועדים לכלל הציבור: רופאים, יועצים חינוכיים בבית-הספר, מדריכי המתנ"ס, המועדון או תנועת הנוער.

לרבים מהתלמידים שיש להם בעיות היה מגע עם איש מקצוע מהשירותים הטיפוליים בקהילה. מהממצאים עולה, כי שני שלישים מהתלמידים שדיווחו על בעיות בתחומים רבים (ארבעה תחומים ויותר), מהם (66%) שוחחו עם איש מקצוע טיפולי בשנה החולפת.⁷ עם זאת, הממצאים גם מלמדים כי שליש מהתלמידים עם בעיות בתחומים רבים לא שוחחו עם איש מקצוע. האתגר העומד בפני השירותים הקהילתיים הוא להרחיב את הכיסוי גם לבני הנוער הרבים שאינם בקשר עם איש מקצוע – ובמיוחד לבני הנוער עם ריבוי בעיות בתחומים רבים – וזאת, לצד הדאגה התמידית למתן טיפול אפקטיבי ככל שניתן לכל אחד ואחד.

⁷ הסקר לא בחן את טיב השירות, ואיננו יודעים באיזו מידה מגעים אלה תרמו לבני הנוער במכלול הבעיות העומדות בפניהם.

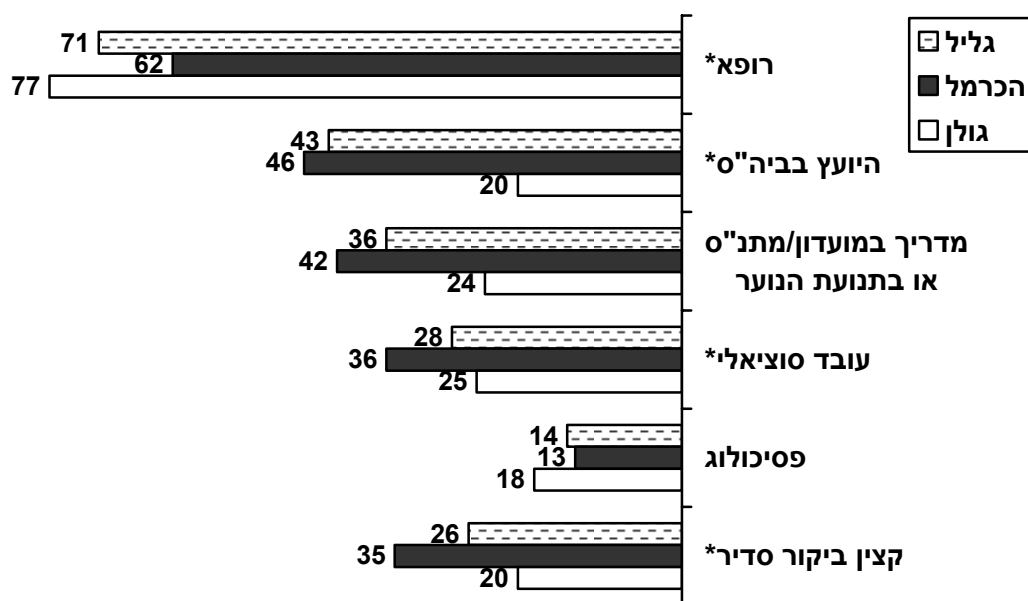

תרשים 17: תלמידים שנפגשו עם איש מקצוע מאחד השירותים הקהילתיים, לפי מגדר (באחוזים)

$p < 0.05^*$

תרשים 18: תלמידים שנפגשו עם איש מקצוע מאחד השירותים הקהילתיים, לפי אזור מגורים (באחוזים)

באופן כללי, ההיעזרות באנשי מקצוע רבה יותר בקרב הבנים ובקרב תושבי הכרמל. בגולן, קיים דפוס שונה מאשר באזורים האחרים: פחות קשר עם מגוון השירותים הקיימים, לצד קשר רב עם הרופאים, כמו בשאר האזורים.

5. עמדות התלמידים לגבי שייכות, ציפיות לעתיד וסוגיות ערכיות

עמדות כלפי העדה והכפר

כמעט כל התלמידים הדרוזים ציינו שהם גאים בשייכותם לעדה הדרוזית (95%) ובערכיה (93%). רובם גם ציינו שהם מאמינים בשניים מיסודותיה של הדת הדרוזית: גלגול נשמות וה"גזירה" - האמונה שלפיה גורלו של האדם נקבע עם היוולדו. בנוסף לכך, חמישים ושבעה אחוזים מהתלמידים ציינו שהם מייחסים חשיבות רבה לקיום מצוות הדת ו-41% - להעמקת לימודי הדת. ארבעים אחוזים מהתלמידים אינם מתנגדים לנישואים בין בני המשפחה.

רובם המכריע של בני הנוער הדרוזים שבעי רצון מכפרם ומשכונת מגוריהם ומרגישים בטוחים בה. שבעים ותשעה אחוזים רוצים להמשיך להתגורר בכפרם גם כמבוגרים. עם זאת, הלכידות החברתית אינה מובנת מאליה: כשליש מהתלמידים (33%) אינם סבורים ששכניהם היו עוזרים להם, אילו הייתה להם בעיה כלשהי.

ציפיות להשכלה ולמקצוע

ציפיות התלמידים הדרוזים להשכלה ולמקצוע גבוהות מאוד. כמעט כל התלמידים (96%) סבורים שהם יסיימו 12 שנות לימוד, ואחוז דומה (94%) סבורים שהם יקבלו תעודת בגרות. רוב התלמידים רוצים לעסוק בעתיד במקצועות אקדמיים. השאר מעוניינים לעסוק במקצועות ניהוליים וטכניים.

מרבית התלמידים (מעל 85%) מייחסים חשיבות רבה ליעדים אישיים הקשורים למימוש עצמי ולהתקדמות השכלתית-מקצועית, וכן להנאה מהחיים. מרבית התלמידים (מעל 70%) גם מייחסים חשיבות רבה ליעדים משפחתיים וחברתיים שהוצגו בפניהם: הקמת משפחה, עזרה לזולת ומעמד חברתי מוכבד בעדה. כאמור, יעדים דתיים צוינו בידי פחות תלמידים (59% - ר' לעיל), כמו גם יעדים ציבוריים-פוליטיים. לדוגמה, רק 38% ציינו שחשוב מאוד להשתתף בפעילות ציבורית. ייתכן שיש בדירוג הערכים השונים ביטוי למגמות המסתמנות בחברה הישראלית בכלל ובחברה הדרוזית בפרט, של נטייה לאינדיבידואליזם המתמקדת בפרט, לעומת הגישה המסורתית והקולקטיבית יותר.

חשוב לציין, כי מגמה זו מורגשת במיוחד בקרב הבנות הדרוזיות, וכי יש הבדלים משמעותיים בין ציפיות הבנים לאלו של הבנות, ובין היעדים החשובים להם. מרבית הבנות (80%) רוצות לעבוד במקצוע אקדמי לעומת 48% בלבד מהבנים. הבנות גם מייחסות יותר חשיבות למימוש עצמי, להישגים בלימודים ולרכישת השכלה גבוהה.

עמדות כלפי שוויון בין המינים

ככלל, אחד המאפיינים של חברות מסורתיות הוא נורמות התנהגות שונות על פי מגדר. לכן, ביטוי נוסף לשינויים החברתיים שעוברים בני הנוער ומשפחותיהם הוא העמדות המתייחסות לגבי שוויון הזדמנויות בין המינים. בתשובה לשאלה בנושא, הסכימו רוב התלמידים כי היחס שהבנות צריכות לקבל מהחברה צריך להיות זהה לזה שמקבלים הבנים (81%). כ-90% חושבים, שהן על הבנים והן על הבנות לרכוש מקצוע לעתיד, ושעדיף שלא הבנים ולא הבנות יינשאו לפני סיום התיכון.

עם זאת, יש פער בין העמדות של הבנים והבנות. לדוגמה: 88% מהבנות סבורות שבנות צריכות לקבל יחס זהה לזה שמקבלים הבנים, לעומת 72% מהבנים שסבורים כך. כמו כן, קיימים חילוקי דעות בין חלק מהבנים והבנות ביחס לציפיותיהם: 80% מהבנות מצפות לעבוד במקצוע אקדמי (ר' לעיל); אך כ-35% מהבנים מתנגדים שבנות תרכושנה השכלה גבוהה.

בנוסף לכך, יש פערים משמעותיים בעמדות התלמידים מהאזורים השונים. תלמידי הגולן פחות שמרניים בנושא שוויון בין המינים מאשר תלמידי אזור הכרמל והגליל. לדוגמה, 88% מתלמידי הגולן סבורים שבנות צריכות לקבל יחס זהה לזה שמקבלים הבנים, לעומת 83% מתלמידי אזור הכרמל ו-79% מתלמידי הגליל. רק 12% מתלמידי הגולן מתנגדים שהבנות תלמדנה באוניברסיטה, לעומת 20% באזור הכרמל ו-23% בגליל. עמדות אלה עולות בקנה אחד עם חופשיות רבה יותר של תלמידי הגולן בנושא קשרים עם בני המין השני (למשל: 70% מתלמידי הגולן ציינו שקל להם לשוחח עם ידידים בני המין השני, לעומת כ-55% מתלמידי הגליל והכרמל).

השירות הצבאי

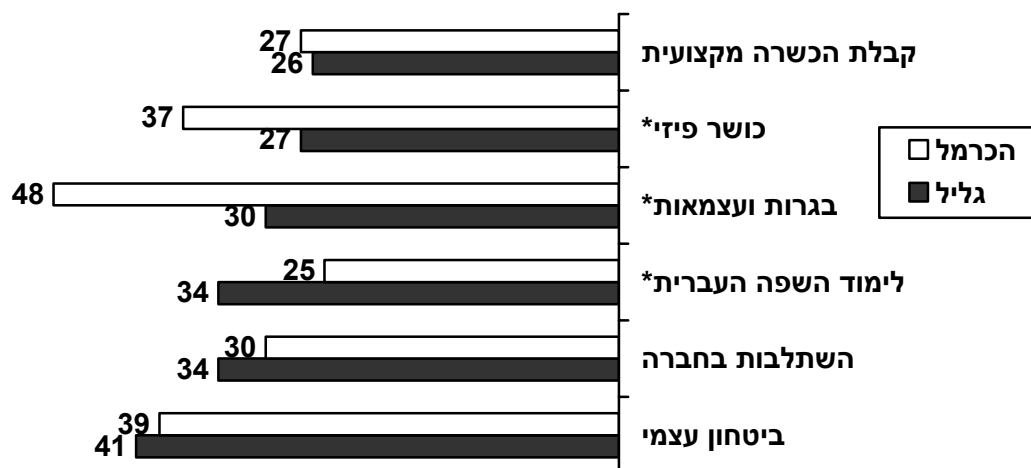
כידוע, להבדיל משאר בני המיעוטים, הבנים הדרוזים תושבי הגליל ואזור הכרמל נדרשים לשירות חובה בצה"ל.⁸ המוטיבציה של הבנים הדרוזים לשרת בצה"ל גבוהה: כשלושה רבעים (74%) מהם מתכוונים לשרת. גם ציפיותיהם מהתפקיד בצבא גבוהות מאוד: מחציתם מעוניינים להיות מפקדים. הבנים רואים את תרומתו הגדולה ביותר של השירות הצבאי בהעלאת ביטחונם העצמי, בהשתלבות בחברה, בלימוד השפה העברית ובחיזוק עצמאותם (ר' תרשים מס' 19). רובם המכריע של הבנים (85%) גם דיווחו, שהוריהם מעוניינים שהם ישרתו בצה"ל.

בקרב הבנים שאינם מתכוונים להתגייס הסיבות העיקריות הן: בזבוז זמן בגלל חוסר האפשרות ללמוד או לעבוד; הצורך לעבוד כדי לעזור בפרנסת המשפחה; סיבות דתיות; בעיות בריאות. גם התלמידים המתכוונים להתגייס הביעו חששות מסוימים מהשירות הצבאי: בעיקר מהסיכון (38% מהתלמידים), ובמידה פחותה יותר – מעזיבת הבית (15%) ומהמאמץ הפיזי (14%).

---

⁸ שאלות על השירות בצבא לא הוצגו לתלמידי הגולן ולבנות. בנוסף, לא נכללו בניתוח תשובותיהם של התלמידים הלומדים בבתי הספר הדרוזים אשר זיהו את עצמם כמוסלמים או נוצרים (15% מהמדגם).

תרשים 19: תרומת השירות הצבאי בעיני הבנים הדרוזים, לפי אזור מגורים (באחוזים)

$p < 0.05^*$

6. כיוונים להמשך פעולה

מחקר זה נולד מתוך דאגתם של קובעי מדיניות ושל אנשי מקצוע למצבם של בני הנוער הדרוזים בשנים האחרונות. הנתונים הארציים על היקף הנשירה בקרב בני הנוער הדרוזים ועל ההישגים הלימודיים של התלמידים מצביעים על הפערים הרבים שקיימים בתחום הלימודי. ממצאי הסקר המדוּן כאן מוסיפים מידע רב על מצבם של בני הנוער הדרוזים בתחום הלימודי, וגם מאירים תחומים משמעותיים נוספים בחיי הנערים והנערות, תוך כדי מתן ביטוי ממשי וברור לקולותיהם.

תרומה מרכזית של הסקר היא בהפניית תשומת הלב הציבורית לתחומים בחיים של בני הנוער המהווים מקור לקשיים ולבעיות. ממצאי הסקר מבליטים כי לבני הנוער הדרוזים יש צרכים בתחומים רבים: הלימודים בבית-הספר, פעילות הפנאי, התנהגות אלימה, יחסים חברתיים, מצב רגשי ויחסים עם ההורים. בנוסף לכך, מבליטים הממצאים כי לבני נוער רבים יש בעיות במספר רב של תחומים: אחד מכל ארבעה נערים ואחת מכל שש נערות דיווחו על בעיות בארבעה תחומים או יותר. בסיכומו של דבר – כמעט כל אחד מהתלמידים שהשתתפו בסקר דיווח על לפחות בעיה אחת. מהממצאים עולה כי לבנים בעיות ביותר תחומים מאשר לבנות, לתלמידי כיתות י"א יש בעיות ביותר תחומים מאשר לתלמידי כיתות ח'. נמצאו גם הבדלים בהיקף הבעיות של התלמידים תושבי האזורים השונים: לתלמידי הגולן יש בעיות ביותר תחומים מאשר לתלמידי הגליל, ולהם בעיות ביותר תחומים מאשר לתלמידי אזור הכרמל. דירוג תת הקבוצות השונות לפי דיווחם של התלמידים על איכות החיים הכללית מראה תמונה דומה.

הבעיות בתחומים השונים משפיעות על בני הנוער בתחומים אחרים גם כן. למשל, חשיפה להתנהגות אלימה ומעורבות בה עלולות לפגוע בהישגים הלימודיים בבית-הספר. קשיים בלימודים בבית הספר יכולים להשפיע על מצבם הרגשי של התלמידים. סימפטומים נפשיים וגופניים מקשים על בני הנוער

בתפקודם היום-יומי. קשיים ביחסים עם ההורים פוגעים ביכולתם של בני הנוער לקבל את התמיכה שלה הם זקוקים בלימודיהם ובאתגרים האחרים המוצבים בפניהם.

בישובים הדרוזיים פועלות מערכות שירותים מקומיות, המיועדות לסייע לתלמידים להתמודד עם בעיותיהם ולעודד את התפתחותם הנורמטיבית. השירותים הקהילתיים נמצאים בקשר עם רבים מהתלמידים, ובמיוחד עם התלמידים שיש להם יותר בעיות.

עם זאת, רבים מאלו עם קשיים בלימודים לא מקבלים עזרה נוספת ורבים מהנערים והנערות עם בעיות מרובות אינם מקבלים עזרה. האתגר למערכת השירותים הוא למצוא את הדרך להגיע ליותר מבני הנוער הזקוקים לעזרה ולהתאים את המענים הניתנים וצורת הגשתם לצרכים הייחודיים של כל אחד ואחת.

עמדות בני הנוער משקפות את הרצון להצליח בהשגת יעדים אישיים חשובים. בני הנוער, ובמיוחד הבנות, מביעים אמון ביכולתם להשיג רמת השכלה הגבוהה בהרבה מזו שהשיגו רוב ההורים שלהם ורובם מעוניינים להשתלב במקצועות המעידים על מוביליות חברתית. הבנים מביעים מוטיבציה גבוהה כלפי השירות בצה"ל ורבים מהם מצפים ליטול בו תפקידי פיקוד. לבנות שאיפות גבוהות בתחום ההשכלה והמקצוע. כמעט כולן גם טוענות שהן צריכות לקבל מהחברה יחס זהה לזה שמקבלים הבנים. כבר בהיותם תלמידים, רבים מבני הנוער מעוניינים להתחיל לעבוד בשכר. ניתן לראות בעמדות אלו ביטוי לרצון להתקדם באופן אישי ולאחריות על מימוש מטרותיהם. בעמדות אלה של הנוער קיים פוטנציאל רב לצמיחה של הצעירים הדרוזים, אותה יכולים השירותים ואנשי המקצוע לכוון ולחזק. הדבר גם מצביע על החשיבות של חיזוק הסיכויים של הנוער בכל הרמות למצות יותר את הפוטנציאל המלא שלהם ואת שאיפותיהם הגבוהות.

העמדות של הנוער מבטאות תהליכי שינוי משמעותיים. הדבר יכול להביא לחיכוכים עם המחזיקים בדעות שונות בתוך המשפחה, קבוצת השווים, והעדה. חשוב שאנשי המקצוע הפועלים עם הנוער הדרוזי יתנו את מלוא הדעת להשלכות האפשריות על מנת לסייע לנוער להתמודד איתן. כמו כן, ציינו בדוח פערים בין תפיסות הבנים והבנות, שאף הם צריכים לזכות בתשומת לב מיוחדת.

על מערכת החינוך והשירותים הקהילתיים האחרים מוטלת האחריות לחפש דרכים לענות טוב יותר על צורכי בני הנוער ולסייע להם להתמודדות טובה יותר עם האתגרים הרבים העומדים בפניהם. יש צורך לפעול לחיזוק השירותים הקהילתיים, הן מבחינת נגישותם ורמת הכיסוי שלהם, והן מבחינת איכות השירות הניתן. מעבר לשירותים המיוחדים, יש חשיבות לחיזוק העובדים בשירותים ה"אוניברסליים" כמו מורי בית-הספר, רופאי המשפחה והמדריכים במסגרות החינוך הבלתי פורמלי ולהדק את הקשר בין המערכות השונות. מעבר לכך, חשוב גם לחזק את מקורות התמיכה הטבעיים ובראשם המשפחה.

ביבליוגרפיה

- אבו עסבה, ח' ; כהן- נבות, מ' ; עבדו, ב'. 2003. **איתור צרכים של בני הנוער בנצרת**. דוח מחקר מסכם. מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.
- אלשייך, ס'. 2006. **היכרות ראשונית עם מערכת החינוך הדרוזית והצ'רקסית** (מסמך פנימי). משרד החינוך- לשכת הממונה על החינוך הדרוזי והצ'רקסי. חיפה.
- אלשייך, ס'. 1978. **הזהות הדרוזית**, עבודה לשם קבלת תואר מ"א. אוניברסיטת תל-אביב.
- בן אריה, א' ; ציונית, י' ; קמחי, מ'. 2005. **ילדים בישראל**. שנתון סטטיסטי 2005. המועצה הלאומית לשלום הילד. ירושלים.
- דולב, ט'. 2005. **נערות ונערים מקבוצות אוכלוסייה שונות: למה הם זקוקים ומה אנו יכולים לעשות למענם? הרצאה בכנס: נעורים בעולם משתנה** (יוני, 2005).
- דנה, נ'. 2000. **הדרוזים בישראל: בין מסורת לאתגרי עתיד**. ירושלים.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. 2006. **האוכלוסייה הדרוזית בישראל**. הודעה לעיתונות. ירושלים.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. 2006. **אפיון רשויות מקומיות וסיווגן לפי הרמה החברתית-כלכלית של האוכלוסייה 2003**. ירושלים.
- הראל, י' ; מולכו, מ' ; טלינגר, א'. 2003. **נוער בישראל: בריאות, רווחה נפשית וחברתית**, ודפוס **התנהגויות סיכון**. המחלקה לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן.
- כהן-נבות, מ' ; עוואדיה, א'. (עומד להתפרסם). **בני נוער בתמרה: איתור צרכים כבסיס לתכנון שירותים**. מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.
- כהן-נבות, מ' ; לבנדה, א'. 2004. **התוכנית לקידום בגרויות ביישובים הדרוזיים: ממצאי מחקר ההערכה על שנה"ל תשס"ג**. (דוח פנימי). מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.
- משרד החינוך, המנהל הפדגוגי- אגף בחינות (2006). **נתוני בחינות בגרות- תשס"ה**. ירושלים.

נספח א: זכאות לבגרות בקרב בני 17 בשנת הלימודים תשס"ה

לוח א1: זכאות לבגרות בקרב בני 17 בשנת הלימודים תשס"ה (באחוזים)

עומדים בדרישות הסף של האוניברסיטאות בקבוצת הגיל הרלוונטית לבגרות	עומדים בדרישות הסף של האוניברסיטאות מבין הזכאים לתעודה	זכאים לבגרות בקבוצת הגיל הרלוונטית לבגרות	זכאים לבגרות מבין כלל התלמידים	
50.2	88	57.1	57.7	יהודים – סך הכול
24.6	76.8	32.0	40.7	ערבים – סך הכול
27.2	72.2	37.7	45.6	דרוזים
25.7	79.9	32.2	40.6	נוצרים ומוסלמים
16.0	60.4	26.6	37.1	בדווים

מקור: נתוני בחינות בגרות – תשס"ה, משרד החינוך, מאי 2006

נספח ב: בניית המדדים המסכמים

המדדים המסכמים סופרים את מספר ואחוז התלמידים שדיווחו על בעיה אחת לפחות בכל תחום. להלן פירוט ההיבטים מתוך השאלון שנכללו בבניית כל אחת מהמדדים.

מדד בעיות בלימודים בבית-הספר כולל לפחות אחת משלוש הבעיות הבאות:

1. רמת הציונים של הנערה/השנה היא פחות מ-65;
2. הנערה/נעדרה מלימודים 3 ימים שלמים בחודש האחרון;
3. קיימת חוויה שלילית של הנערה/כלפי ביה"ס, שמתבטאת לפחות ב-2 מ-7 ההיבטים הבאים:
  - א. הנערה לא אוהבת / בכלל לא אוהבת את ביה"ס;
  - ב. הנערה לא מסכים/ה בהחלט לא מסכים/ה ש"החוקים והכללים בביה"ס הוגנים";
  - ג. הנערה לא מסכים/ה בהחלט לא מסכים/ה ש"הוא/היא מרגישה שייד/ת לביה"ס";
  - ד. הנערה לא מסכים/ה בהחלט לא מסכים/ה ש"המורים מתייחסים לתלמידים בצורה הוגנת";
  - ה. הנערה לא מסכים/ה בהחלט לא מסכים/ה ש"המורים מתעניינים בו/בה כאדם";
  - ו. הנערה לא מסכים/ה בהחלט לא מסכים/ה ש"התלמידים בכיתה נהנים להיות יחד";
  - ז. הנערה לא מסכים/ה בהחלט לא מסכים/ה ש"התלמידים האחרים מקבלים אותה/ה כפי שהוא/היא".

מדד אי מיצוי שעות פנאי כולל לפחות אחד מ-3 ההיבטים הבאים:

1. הנערה/דיווחה ש"תמיד" או "לעיתים קרובות" אין לו/לה מה לעשות אחרי הלימודים ומשעמם לו/לה.
2. הנערה/דיווחה שאין מקומות מחוץ לבית, בהם הוא/היא יכולה לבלות בנוחות עם הידידים שלה;
3. הנערה לא משתתף/ת בחוגים למרות שמעוניין/ת בכך;

מדד התנהגות אלימה כולל לפחות אחד משלושה ההיבטים הבאים:

1. הנערה/השתתף/ה בהצקות/הטרדות לתלמיד אחר (בשטח ביה"ס או מחוץ לביה"ס) פעם בשבוע או יותר;
2. הנערה/השתתף/ה בקטטות לפחות 3 פעמים בשנת הלימודים (בשטח ביה"ס או מחוץ לביה"ס);
3. הנערה/נשאה נשק לפחות יום אחד ב-30 ימים האחרונים.

מדד בעיות חברתיות כולל לפחות אחת מ-4 הבעיות הבאות:

1. הנערה/מרגישה שחסרים לו/לה חברים;
2. לנערה/אין / בד"כ אין עם מי לבלות כשהוא/היא רוצה;
3. קרה פעם בשבוע או יותר שתלמידים אחרים לא רצו להיות עם הנערה/הוא/היא נשאר/ה לבד;
4. הטרידו או הציקו לנערה/פעם בשבוע או יותר בשטח ביה"ס או מחוץ לו.

מדד סימפטומים נפשיים וגופניים חריפים כולל לפחות אחד מ-4 הסימפטומים הבאים: דיווח **כמעט כל יום** על כאבי ראש, כאבי בטן, מצב רוח רע (מצוברח או מדוכא), קשיים להירדם.

מדד קשיים ביחסים עם ההורים כולל לפחות אחת משלוש הבעיות הבאות:

1. לנערה/קשה/קשה מאוד לשוחח עם שני ההורים לפחות על עניינים שמטרידים אותה/ה;
2. הנערה/חשה/שההורים מבינים את מה שמטריד אותה/ה "במידה מועטה" או "בכלל לא";
3. קיימים "הרבה פעמים" חילוקי דעות בין הנערה/ההורים לפחות על 6 מ-12 נושאים הבאים: ציונים בב"ס, השתתפות הנערה/ה בעבודות בית, עבודת הנערה/ה מחוץ לבית, שעות חזרה של הנערה/ה הביתה, החברים של הנערה/ה, בילויים של הנערה/ה, צורת לבוש הנערה/ה, שמיעת מוסיקה, יחסי הנערה/ה עם המין השני, כסף (דמי כיס וכו'), שמירה על הדת, שימוש בוידאו או באינטרנט.

מדד מספר תחומי בעיות כולל 6 תחומי בעיות שצוינו לעיל: בעיות בלימודים בבית-הספר, אי מיצוי שעות פנאי, התנהגות אלימה, בעיות חברתיות, סימפטומים גופניים ונפשיים חריפים, קשיים ביחסים עם ההורים.